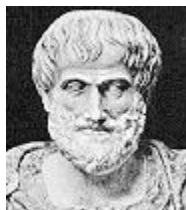

**ADAMEC JIŘÍ
FILOSOFICKÝ SEMINÁŘ
KATEDRA TEORIE**

**PSYCHOANALÝSA
V POST-MODERNÍ DOBĚ
Současné motivy duševního utrpení**

Jiří Adamec

Brno 2017

**PSYCHOANALÝSA
V POST-MODERNÍ DOBĚ
Současné motivy duševního utrpení**

Jiří Adamec

Brno 2017

© *Jiří Adamec*

Filosofický seminář – katedra teorie

ISBN 978-80-87234-65-5

SVOBODA?

*Ve všech ohledech nezávislé konání ve prospěch druhých,
podmíněné pouze morálkou dobra.*

Ú V O D

Doba se naklonila k posunu. Je zapotřebí něco udělat. Změna myšlení se stala neodkladnou. Kontinuita dějin ztratila na domělém významu a důležitosti. Naopak, zvýraznily se, jako motivy „body zlomu“ (Fredric Jameson: *Postmodernismus. Neboli kulturní logika pozdního kapitalismu*, angl. 1991; čes. vyd. 2016). Člověk neupadá, pouze se stává jiným. To, pro co trpí, již není jen „založený konflikt“ (Sigmund Freud), ale zejména jeho vlastní přítomnost. Přítomnost a založený konflikt spolupůsobí na vědomí jedince i společnost. V jakém smyslu? V nerozpoznatelnosti, že je zde situace na výsost připravená k tomu, zrekonstruovat minulost novými prostředky. Nikoliv zrušit, ale vyložit a naplnit ji. Zdá se, že je tu cosi starého v novém hávu. Cesta je vyšlapána a doposud byla dostupná jen tomu, kdo si ji namáhavě našel. Je zapotřebí z této pěšiny učinit dálnici. Právo využívat ji, mají všichni, kdo se neobávají změn. Přitom ztráty budou jen minimální. Neboť všechno, co po stranách silnice bude možné potkávat, budou zase jenom stromy, lesy, louky, pole, domy a lidé, zvěř, změny podnebí a všechny ty scenérie, hodné obdivu. Proč? Neboť je tu pouze jeden fyzikální svět, který obýváme. A tudíž změna může obsahovat opět ty stejné objekty, pouze v jiném úhrnu souvislostí, k nimž člověk došel svým způsobem bytí. To je rozdíl mezi minulým a přítomným.

Budeme se zabývat náměty, které nám již vše předpřipravily a pokusíme se najít východiska, opustíme ontologii a metafysiku a přijmeme ještě větší díl nejistoty z pouhé reflexe nastalého, aniž bychom štkali nad ztrátou antiky nebo středověké teologie, jimiž bychom vše, co má přijít trapně poměřovali. Nikoliv proto, že bychom se bez nich naivně obešli, ale proto, abychom se nebáli jít vlastní cestou, aniž bychom jim upírali právo na existenci.

Kdo budou našimi průvodci? *Jaspers, Kohut, Sloterdijk, Habermas* a *Jameson*. Jaká budou výchozí díla? *Atomová*

bomba a budoucnost člověka, Narcismus, Kritika cynického rozumu, Po-metafysické myšlení a Postmodernismus. Proč právě tato jména a jejich díla? Jaspers zlidštuje existencialismus až do krajnosti a nabízí východisko ve výzvách. Ko-hut posouvá psychoanalýsu ještě blíže osobním projevům ega a poukazuje na člověka jako na jedince, který se musí chránit od toho, aby chtěl být ještě víc jedincem. Sloterdijk s hořkým poukazem zmařil všechny naděje na to, aby se člověk chtěl smát, či vysmívat všemu, čím kdy v dějinách prošel, neboť tímto posměchem si připravil, rádo by odlehčenou půdu pro přítomnost, v níž ovšem neví jak žít. Habermas přišel na to, že za ztrátu metafysiky doposud neexistuje náhrada a myšlení člověka upadá stále více do emotivní subjektivity a místo toho, aby se takové okolnosti postavil čelem a pokorně hledal nové způsoby zachytávání sebe sama, maří čas naivními sebepokusy v nejrůzněji modifikovaných zájmech, jako je např. obchod a televizní zábava, které postrádají smysl vývoje. Jameson se neobával sloučit to, co se již mnohým jevilo neslučitelné, dějiny a současnost promyslel prostředky intelektuálních disciplín, které se z universitních poslucháren vynořily jako tsunami již hotových odpovědí, jakmile byly konfrontovány se životem na ulici; tento oživlý pragmatismus zasáhl přítomnost ve filosofickém uchopování bytí patrně nejurčitěji.

Při sestavování jednotlivých částí textu, bylo i pro mne velkým ponaučením, sledovat, jak se původní východiska vlastního myšlení, vždy opřena o dějiny filosofie, pokouším měnit v upotřebitelnost dneška, aniž by právě „*to mé z vlastní minulosti*“ mělo mít charakter něčeho, co se nedá opustit. Svoboda, k níž jsem došel tak spočívá v tom, že nic nebylo zapomenuto, ani zahozeno, vše bylo naopak pečlivě utříděno a využito pro přítomnost a jen pro ni.

*Adamec Jiří
Brno – o Vánocích 2016*

KARL JASPERS

„ATOMOVÁ BOMBA A BUDOUCNOST ČLOVĚKA“

Po shození dvou atomových bomb, v Hirošimě a Nagasaki, se světový řád dozvěděl o možnosti způsobovat si takové zničující příkoří, které je schopné totálně vyhladit všechn život na Zemi. Jaspers proto v podobných zájmech uviděl zásadní obrat, který se týká již v minulosti postulovaném zániku světa (*Untergang der Welt*). Tento zánik je, takovou zničující silou, atomovou bombou, proměněn v konec světa. Co to však znamená pro člověka? Předně to, co bylo dříve pouhou metaforou, kterou postulovala náboženství, že se nyní stalo přímou schopností lidského jednotlivce. Od první světové války, se armády a jejich velitelé snažili o co možná nejpůsobivější útočné strategie, při nichž by bylo možné zabít na velkém prostoru a s minimálními vlastními ztrátami, co nejvíce tzv. nepřátel. Použití plynových zbraní bylo toho druhu neúčinnější strategií, která rychle doznala potřeb vojenských a mezinárodních úmluv, stran nepoužívání, neboť účinky byly až děsivě konkrétní. A přesto se atomová bomba stala pro USA lákadlem, jemuž neodolaly.

Co je v myšlení a psychice člověka tak popudlivě nutkavé, že se čas od času musí ubírat podobnými cestami? Konečně ohňové koule ve starověkém Řecku a Římě, vylévání rozpáleného oleje z hradeb ve středověku, napalm ve Vietnamu, byly svého času stejně patologickými zbraněmi. Jde tu o člověka samotného. Nikdo jiný zde odpovědnost nenese. V nejpřítomnějším čase, teroristické útoky mají stejně tak postihnout maximální počet obětí. Jejich latencí je skrytá možnost použití jak chemických, tak atomových prostředků. Účelem pak má být několik okolností současně: pomsta (za co a komu?), pokřivené náboženské motivy, demonstrováná frustrace z faktu, že národní kultury teroristů jsou v zásadě v koncích s jakoukoliv možností sociální sebe - rehabilitace... Volání po tradičních hodnotách

jako by ztratilo na významu. Kdo chce, může ve jménu jakési své *duševní výzvy, či lépe řečeno – újmy*, sáhnout po nějakém tom zničujícím prostředku a prostě jej použije. Cíle jsou na dosah. Ukazuje se, že tímto popudem je pouze fakt, že to lze udělat (někoho zabít), protože prostředky jednoduše po ruce jsou.

„Základní situací člověka je, že se nacházíme ve světě a nevíme: odkud a kam. Tato situace se možností totálního sebezničení stává vědomou jinak než dřív. Neboť ukazuje stránku, na kterou dřív nikdo nemyslel. V nové situaci se musíme ujistit sami sebou. Svým rozumem sice nejsme schopni dosáhnout posledních důvodů, zřejmě však můžeme vyjasnit bytí pro nás a to, co chceme.“ (K. Jaspers, *Atomová bomba a budoucnost člověka*, Praha 2016 / pův. něm. vyd. 1957; čes. vyd. str. 31)

Mýty a náboženské obrazy světových kultur vždy v sobě udržovaly pozornost na hrůzy lidstva apokalyptických rozměrů. *Freud* je rozpoznal rovněž v rituálech, které měly zabránit incestním záměrům, *Jung* je odhaluje v archetypu a kolektivním nevědomí, *Adler* nastiňuje skryté pocity a komplexy méněcennosti jako predikce psychické ustrašenosti, vázané na latentní pocity a komplexy viny, jejichž kompenzací je předimenzovaná potřeba prosadit se. Tyto tři vize, se potvrzují v psychoterapiích s klienty, jejichž duševní svět je sestaven z nánosů potřeb, někomu ublížit a přitom vést vnitřní zápas se zdrženlivostí. Freudův pud k životu a pud k smrti nelze odmítnout jen proto, že se nám to nelíbí!

Člověk je aktivní, dynamickou součástí všeho, kde se vyskytuje. Jeho odpovědnost pramení z jakékoliv maličkosti, kterou učiní předmětem svého zájmu. I oslovování jevu je, co do jeho uchopeného obsahu pojmem, zakládání budoucí nebo rovnou přítomně realizované činnosti, za kterou musí nést jak vnitřní, tak vnější odpovědnost. V tomto smyslu je člověk subjektem bytí. Nemůže konat bez

toho, aby se vzpíral sobě samému ve smyslu, předkládání zástěn, aby nebyl vidět.

„Řešení...však vyžaduje síly člověka, které musejí vystoupit z takové hloubky, že člověk sám jako mravně-rozumově-politický jev se promění v míře, že se tato proměna stane bodem obratu celých dějin.“ (Jaspers, tamtéž)

Být obratem dějin je velký a nesnadný úkol a možná, že v tuto chvíli ani nevíme, jak bychom to mohli, každý sám za sebe udělat a možná to v momentu vyslovení ještě nevěděl ani *Karl Jaspers*. A dost možná, že v této ideji a jim podobných se skrývá mnohý neúspěch, který, nebo kterými jsou dějiny člověka protkány nekonečnou řadou. Patrně právě velikost podobných idejí a plánů brzdí člověka na cestě k úspěchům, které si takto vytyčuje. Co kdyby člověk trochu slevil?! Co kdyby se v tom, co chce udělat, méně upínal na velké výhledy? Kam se potom, ale má zaměřit jeho pohled?

Upínání se k velkým idejím je možné pouze za předpokladu, že jsou to ideje vázané na nesplněná přání minulosti. Potom ideje budoucnosti ve skutečnosti nic s budoucností společného nemají. Všechny budoucnostní ideje chtějí navazovat na něco minulého, na nějakou domělou přetržku dějin. Z přítomného stavu okolností nelze k budoucnosti vzhlížet jinak, než-li z toho, co je již známé, neboť budoucnost údajně viděná v nových podmínkách bytí, může být pouhou hypotésou, fantasií, obrazem, novodobým mýtem. A že jich tady už bylo! Dopady byly víc než tristní! Nejčastěji jsou ideje opatřeními určenými k tomu, aby lidé nezvlčili. I přesto člověk zparchantěl a ideje mu dnes slouží pouze jako slovní zásoba pro to, že když už nemá co říci, když vyčerpá vlastní myšlenku (a že jich má sakra pomálu), aby se jimi oháněl a mohl zaplnit zbývající čas televizní debaty, nebo vystoupení v parlamentu, či předvolební spot. Ideje se staly nálepkami, urážejícími přirozenou inteligenci prostých lidí, hledajících si práci na úřadech.

Jaké řešení by tedy mohlo přicházet v úvahu? Je to maximální dbalost o to, aby se vše, co člověk myslí stalo úkolem „zpřítomňování“ (viz *Jaspers*, tamtéž str. 39). Z tohoto podnětu můžeme vyvozovat na další podstatné okolnosti. Co to znamená: *zpřítomňovat*? Nabízí se motiv nezaujatého, vnitřně zklidněného pozorování dvou, paralelně viděných, vnímaných světů - *minulosti* a *přítomnosti*. To ovšem znamená mít možnost předpokladu vůbec takového stupně reflexe dosáhnout. První stupeň, *stupeň reflexe minulosti* znamená rozvíjet neutuchajícím zájmem snahu po znalostech maximálního, encyklopedického rozsahu vědění historických událostí; dále, druhý stupeň, *stupeň přítomnosti* značí ovládnout neemotivním pozorováním to, co se právě děje, aniž by obsahu pozorované události byl přičítán jiný význam, než-li je pouze ten, že je to tato událost sama. **Jednodušeji, smířit se s minulostí a přijmout přítomnost s nutným dodatkem, že to není minulost.** Aby nedošlo k omylu, je zapotřebí projasnit následující: **vnímání veškeré skutečnosti učinit optimálně reflektovaným na úrovni sebeovládání.** Bez odpovědného přístupu k obsahu seberozvíjeného poznání studiem a zkušeností, bude možné jen stěží stačit na běh událostí.

Co je zapotřebí pro nastolení takového obratu udělat jako první? Např. začít už konečně studovat všechny dostupné informace, které nám zprostředkovávají média, jako hlavní zájem naší každodennosti. Přestat šílet po senzácích, nebo hledat patologicky cesty, jak nalézt něco, čím bude jinému uškozeno, co kde na koho bude vytaženo, ale pustit se do práce. Prozatím člověk upadl do marasmu své malosti. Pozvednout se může např. tím, že to, co vytvořil k užitku a zjednodušení každodennosti mu bude sloužit k cílenému zpřítomňování vlastního bytí, odbouráváním povrchnosti. Není to tedy snaha po doplňování historie přítomnými idejemi, ale snaha, učinit se obratem v odpovědnosti za to, že se strarám o ponechání věcí na svém místě.

K těmto poznámkám tedy mohou vést myšlenky, jimiž se Karl Jaspers zabývá v úvodních částech své knihy. Člověk je nespokojený resistencí, jakmile nemůže zasahovat do událostí. Když se ovšem stane součástí událostí a má možnost k nim přispívat vlastními postoji, vlivy, nejednou se dostává do systému třecích ploch. Pod tlakem okolností se sám se sebou setkává tam, kde jeho psychika neunáší nápor s nimiž je nucen se vyrovnávat a tak podstupuje kontakty s psychologem, terapiemi, psychofarmaky, alternativními přístupy, atd. Tedy, opět hledá východiska z osobní krize. Na terapiích (individuálních, skupinových) je mu podsouváno, aby učinil rekonstrukci svého dosavadního života. Dále, je mu terapeuticky navozována situace smíření s osobní minulostí, pak jsou mu posilovány habitusy pro zvládání nároků spojených s přítomným stavem jeho života, popřípadě je klient (pacient) zvědomován o nutnosti alterace, aby bylo zabráněno přílišnému egoismu. Co je však skutečným problémem, souvisí s klientovým nevědomím, z něhož čerpá zásadní motivy vlastní seberealizace. Tyto motivy jsou pudového a kulturního (mravního rázu). Stokrát může být pacient poučen (edukován) v tom smyslu, že je zapotřebí trvale reflektovat schopnost sebeovládání a přesto, se do potíží jak v meziosobní tak vnitřně psychické oblasti dostává zas a zas. Jeho (její) situace se opakuje pouze v modifikovaných výsledcích, ale stále podle stejného, z nevědomí pocházejícího prazákladu. Své *na-stavení duše* (C. G. Jung) promítá úporně dál do komplexu každodenně realizovaných zájmů a potřeb, aniž by si to reálně uvědomoval. Tímto dynamickým kruhem hodnotí rovněž chování lidí ve svém okolí. Nemůže jinak. Jde o jeho zkušenost, žádnou jinou nemá, nežije život nikoho jiného, pouze ten svůj. Přesto se mnohdy chová tak, jako by druzí lidé, okolnosti a všechna historická existence měli naslouchat jeho „dobrým“ radám, protože právě on ví, co je správné, co je nutné, co je čeho podstatou a kdo je to,

či co, je bůh. Pozvolna, v plném duševním zdraví se člověk pozvedá až do nebes, aby se nakonec, pod tíhou pýchy zhroutil, nebo alespoň uzavřel, protože mu druzí nerozumí, a vlastně mu ve skutečnosti málo tleskali. Pak je vůbec nejlepší se začít mstít, nejprve pomalu a potichu, například nesouhlasit a podjatě dávat impulsy nesouhlasu najevo třeba tím, že jsou ostatní přehlíženi, nejsou jako dříve zvaní, případně začíná se s nimi polemizovat o pochopení smyslu vět, nebo i jen toho, jak jsou oblečení a tváří se. Přítomnost může pro někoho být splavem emočních vzruchů, které jinak považují za hodna argumentu, aniž by si uvědomovali, že vlastně už o argument nejde, protože se vše týká jen jediného, vydat ze sebe zmatenou a pro okolí jen málo srozumitelnou emoci, která se za argument považovat chce a úporně se také tohoto plánu drží. Takový člověk se stává pro mezilidské vztahy stejnou pohromou, jakou je atomová bomba, kam vpadne vzniká chaos a zůstává spoušť. Člověk ani netuší, jak transparentní je jeho výtvar atomové bomby vzhledem k jeho duševním schopnostem. Atomová bomba je vnějším výrazem vnitřní sebe-destrukce člověka. *„Myslíme-li tak, uskutečňuje se v každém z nás rozhodnutí, zda chceme sami sebe v rozmachu, nebo, zda budeme bezmyšlenkovitě těkat v tom, co je povrchní, a propadneme pohromě.“* (Viz, Karl Jaspers, tamtéž, str. 301)

Konečně je zde ještě jedna naléhavost a tou jest všeobecný *„odpor proti novému způsobu myšlení“* (str. 325). Takové stanovisko provází člověka od věků. Pohodlí naší námahu změn. Tímto pohodlím mají být zvyky, podle kterých přeci to, co jest, už vyhovuje tomu, aby fungovaly principy a o ty tu přeci běží! Nikoliv, žádné principy, pouhá reflexe nastalého v dané přítomnosti a osobní odpovědnost ošetřená osobní morálkou, bez příkras nějakými těmi příkázáními. Stačí, aby se má vůle domáhala jediného, žít tak, aby se druzí v mé přítomnosti, se mnou, cítili dobře!

Ze všech těchto důvodů je zapotřebí se také jiným způsobem dívat na psychickou nepohodu a nejrůznější stavy duševního utrpení, kterými prochází lidé současnosti. Téma založeného konfliktu, popisovaného jako původní série traumatických prožitků, jež měly nadobro patologicky ovlivnit psychiku pacientů je ve své základní psychoanalytické tematice již neudržitelné. Daleko častěji dnes lidé trpí konflikty, které pochází z jejich života v dospělosti. Jsou to konflikty existenciálního rázu, zejména nejrůznější úrovně chronicky prožívaných obav (nejistot, strachů, úzkostí, neurocistních a depresivních pozic, jakož i schizoidně laděných komplikací ve vztahu k poruchám osobnosti). Náročnost každodennosti je přímo úměrná útrpnosti, kterou dnes nemalý počet lidí nezvládá, stávají se čím dál, tím méně odolní vůči jinak dříve zvládaným psychickým nárokům bytí obecně. Tato nízká schopnost seadaptace na rychle se měnící podmínky života, vytváří živnou půdu pro úniky a prostřednictvím nich se rozvíjející zejména poruchy nálad a poruchy disruptivní (poruchy impulsivity) s výrazně nižší schopností sebekontroly. Když k tomu všemu přičteme ještě vlivy, jako napjaté politické situace a jejich ekonomiku, mezinárodní terorismus nebo celé to internetové šílenství s bohatou vynalézavostí jak si navzájem škodit, je divadlo skázy téměř dokonalé. Dokonce se chce říci, že nebýt všech těchto výpustí lidského zla, které se děje v jednotlivých oblastech dostupnosti, tak z jakéhosi popudu vždy vyhledávat odvod agrese, atomové bomby by patrně na naše hlavy padaly již víckrát než jen v Japonsku. Je-li přítomný stav věcí tak markantně předmětem zakládajícím konflikty, které byly dříve nalézány ve skryších dávné osobní biografie pacientů, jak je možné, že se jim neumí člověk efektně bránit? A chce se jim vlastně bránit? Co když je to s každodenním utrpením, žít v napětí a nouzi dobra stejné, jako když Sigmund Freud poukazoval na to, že pacient se do své duševní nemoci utíká? Není právě v

tomto ohledu možné hovořit o základu sociální patologie, přebíjet se vzájemně pocitem utrpení, licitováním psychické újmy... Je tedy zapotřebí začít myslet.

„Ze způsobu myšlení rozumu, který tu byl vždy, vycházejí šance záchrany. Co jsme my lidé vytvořili, nikdy nelze zvládnout jinak než námi samými. Jelikož však rozvažování ve způsobu svého vědeckého a technického myšlení toho není schopno, musí to být objímající rozum. Jen on může dorůst tomu, co bylo vytvořeno. Jedině on vzbuzuje naději: Tomu, co člověk vytvořil, musí umět být sám nadřazen. Není žádná přírodní událost, kosmická událost, nic cizího, co by to zmohlo zvenčí. Spíše je to věc odpovědnosti člověka.“ (Tamtéž, str. 363)

Vidíme zde, že je to stále stejný poměr zájmů mezi filosofií a psychoanalýsou: dosáhnout takové změny myšlení, která s jistotou bude vést jednotlivce i společnost. Ale předpokladem zde může být jen rozumná vůle.

„Všechn realismus, veškeré odhalování jako takové ještě nezpůsobí nic, když nenásleduje rozhodnutí člověka samotného. Ani poznání, ani očekávání, ani naděje nejsou dostatečně účinné, nýbrž teprve rozhodnutí, které člověk přijme ve svém základě jako on sám pro sebe sama.“

Úkolem našeho myšlení je předvést nám situaci rozhodnutí. (Tamtéž, str. 364)

Co nám *Jaspers* tedy sděluje? Že je člověk vinen zejména svojí pasivitou a upadáním do průměrnosti, zříkáním se toho, mít odpovědnost a spoluúčast, když pouze očekává, že vnějšek bude za něj řešit bytí ve své naléhavosti, když úkolem jednotlivce je a zůstává sebenaplňování v aktech cílevědomé práce na sobě samém. Taková výzva má své kořeny, ovšem zde je přesazená do kontextu s novými pravidly sebeuchopování pod hrozbou atomového konfliktu, terorismu a do nemorálnosti rozvolněné aktivity médií. Co si s tím má potom počít psychoanalýza? Musí to zahrnout do vlastního okruhu pozornosti a počítat s tím.

HEINZ KOHUT
„TEORIE PSYCHOANALYTICKÉHO OBJASNĚNÍ
NARCISTNÍ PORUCHY OSOBNOSTI“

Člověk v rámci interpersonálních vztahů žije v režimu nej-
různěji modifikovaných přenosů, sebeidentifikací a z toho
plynoucích emočních stavů spokojenosti ze ztotožnění, pří-
padně nespokojenosti z nepřijetí. Tak zvaný primární nar-
cismus je u každého člověka nutnou součástí jeho vnitřní
výstavby ega. Potřeba vynikat, či autoakuzačními postoji
dovozovat své vztahy k významným okolnostem (někdy
jen prostě chlubením se, aniž by se obsah zakládal na
pravdě), vyjadřuje nutkavost být součástí, nebýt přehlí-
žen. Pakliže se takové impulsy setkávají s neúspěchem a
objektivní akceptace osobnosti nemá dostatek kladných
vyjádření, má ještě možnost zaměřit se na sebe sama a
přehlížené kvality si dosadit a povýšit na základě sebeoce-
nění. Takto vzniká narcistní porucha osobnosti. Já se zveli-
čí, zmohutní. Jedinec s tímto sklonem začne podléhat se-
beklamu v sebeuvádění do obrazu, sebenahlížením v kvali-
tách, kterých ovšem reálně nedosahuje. Ruku v ruce s tím
dále běží i rozvoj emočních proporcí. Sebenahlížení vždy v
neoptimálnějším obraze na sebe strhává přecitlivělou po-
zornost stran kritiky. Cesta k idealizaci vlastního *Já* je tím
zcela otevřená. Konečně, dokonán je tento narcistní obraz,
pakliže se natrvalo spojí s některou infantilní, tedy z dět-
ství pocházející traumatickou událostí a poměřuje se jí v
jakémkoliv momentu vzniklých třecích ploch, v jakémkoliv
stádiu dospělosti („*adulthood*“ – Heinz Kohut, *Nar-
cismus...*, Frankfurt am Main 1973, S. 57). Narcismus je te-
dy vždy patologický způsob sebereflexe, kde jsou zamlčo-
vány (zamlženy) nedostatky a klady naopak neúměrně
zveličovány. Vzhledem k potřebě narcistní sebeobjektiva-
ce, sebeexteriorizace je dále narcistní porucha typická svo-
jí snahou dávat se na odiv a zvládat možné přehlušení ji-
nými subjekty, až úpornou snahou jejich popíráním.

Heinz Kohut do těchto souvislostí ještě vkládá: autoerotismus, dále potřeby závislosti a fixací, obsedantně-kompulsivní sklony, grandiositu exhibičního libida, nevědomé vyvolávání pozitivitu vztahů s jejich následným popíráním – manipulací směrem do nenávisti a vnucování pocitu viny... (tamtéž, S. 51 - 53).

V rámci meziosobních a sociálních konfliktů hraje narcismus významnou roli v dnešním životě lidí. V mnoha ohledech je narcismus jejich skrytým motivem. Zejména tam, kde dochází ke ztrátám takového druhu, jejichž obsahem jsou nerozvinuté a neukotvené výchovné a rodičovské impulsy. Ztrátou vazeb na matku nebo otce, přichází potřeba taková místa doplňovat. Oidipický konflikt vzniklý z této dysharmonie si vynucuje pozornost. Současný svět je značně nasycen jedinci, kteří se s takovými ztrátami celoživotně potýkají. Stačí jen to, aby se rodič v záplavě povinností a emancipačních nebo kariérních snah vzdálil kontaktu s dítětem, čímž u predisponovaného jedince, na víc ovlivňovaného masáží po dokonalosti, kterou mu vnucuje společnost jako normu práva na existenci, se začne rozvíjet tatáž pozice. Je to zákeřná zaměřenost na sebe sama. Z druhé strany výkony pro dosažení konkurenčního úspěchu jsou výrazně náročnější, než je dosažený výsledek sám a k tomu má tento výsledek (dosažený úspěch) poměrně krátkou životnost. Je proto zapotřebí hledat nemístně mnoho energie a prostředků k tomu, v pozici úspěchu se udržet a k tomu ještě dynamicky se postarat o to, aby byl tento výsledek znám, a to, zejména co nejširšímu okruhu „*diváků*“ nebo „*posluchačů*“. Za všechny tyto „*úspěchy*“ hovoří dva nejrozšířenější: tělesný vzhled a institucionální příslušnost. První oblast upadá do vytrvalého přebíjení psychosomatickými teoriemi bez klinických souvislostí, druhá oblast zcela proti duchu lidské přirozenosti klade důraz na to, aby se člověk o svůj úspěch postaral tím, že bude součástí takové lidské pospolitosti, která jej uzná za toho hodna.

Narcismus je tedy, z druhé strany, sociální konstrukt. Tím jak se prosadil do sociální oblasti a nadhodnotil právo na existenci pouze za těch a těch podmínek, učinil také zásadní měřítko v mezilidských vztazích. Ty můžeš a ty nesmíš být naší součástí! Takže, narcismus je odsouhlasen a povolen jako „*právoplatná norma*“ hodnocení kvalit osobnosti. Freud toto libidinósní obsazení objekty popisuje následujícím způsobem: „*Příspěvkem k tomuto, jak se domnívám, legitimnímu...vytváření teorie libida jsou naše pozorování a pojetí duševního života dětí a primitivních národů. U těch nacházíme rysy, které byly osamoceny, mohly být připsány velikášským bludům, jako přeceňování moci přání a psychických aktů, „všemoc myšlenek“, víra v kouzelnou moc slova, technika postupu proti vnějšímu světu, „magie“, která se jeví jako důsledné užívání těchto velikášských předpokladů. Zcela analogický postoj k vnějšímu světu očekáváme u dítěte v naší době...*“ (nebo u narcistních jedinců současnosti – pozn. AJ); Sigmund Freud, *K uvedení narcismu*, Vybrané spisy III., Praha 1971, str. 116.

Podle Kohuta je v oné osamocenosti a sklonu k velikášství dnes patrná také tzv. psychická infekce. „*Spezifische pathogenen Elemente der Persönlichkeiten der Eltern liegen im Bereich ihrer eigenen narzißtischen Fixierung*“. Kohut, tamtéž, str. 87; (*Specificky patogenním základem jsou osobnostní rysy z okruhu narcistní fixace rodičů; volně přeloženo*). Kohut tedy s narcistními sklony počítá jako s přirozeně rozpoznatelnou charakteristikou, prostřednictvím které se člověk projevuje a může proto být jeho okolím, druhými subjekty, zachytávána. Pak to ovšem značí, že člověk do života vstupuje s narcistní výbavou, značně převyšující dříve jen latentně uchované impulsy, spojené s elementárními vzory, tak jako se vytvořily podle Freudem výše uvedených „zákonitostí“. Definováno tedy, narcismus je zbytnělé a do vlastního subjektu-Já, projektované libido.

Samozřejmě, že Kohut nevynechává při svém popisu vývojovou fasetu, neboť narcismus prochází u každého člověka jistým osobním vývojem, stejně jako je narcismus možné odlišovat podle toho, zda se jedná o ženu, nebo o muže. Z vývojového hlediska je možné narcismus charakterizovat přibližně těmito stupni: fixace, přenos, objekt; z pohledu rozílů mezi ženou a mužem jsou to: (žena) sex, role, odměna; (muž) sex, schopnosti, uznání. Tyto charakteristiky jsou tedy již zcela v područí kulturního přístupu k životu člověka v současné společnosti.

Nastává tedy okamžik, kdy přivedení do této části popisu narcistních postojů, můžeme otevřít téma narcistní poruchy a společně s *Kohutem* vymezit jím získané poznatky z oblasti této psychopatologie.

V druhé části knihy *Kohut* nastiňuje schematiku terapeutického zpracování zmohutnělého ega narcistů. Dotýká se zejména věkových stádií a z toho právě těch proměnných, které na vznik a vývoj narcistního libida nejvíce působí. Podotýká, že aby se narcistní pozice vůbec mohla vyvinout, musí být v osobní biografii pacienta něco trvalého, co ustalujícím způsobem ovlivňuje systém prožívání a sebehodnocení do takové míry, že se nakonec negativně pojímaným okolnostem jedinec brání vytvořením mohutného egoistického odporu. Ten má za svůj obsah, mimořádně silnou potřebu, umístit obrovský díl libida, ovšem vlastní nitro subjektu na toto umístění již nemá kapacitu. Proto se narcistní porucha nutí konfrontovat sebezvňějšňováním, i když tu stále běží pouze o jinou formu působení založeného konfliktu.

Dalším psychopatologickým faktorem narcistů, dle *Kohuta* je splývání (*die Versmelzung*, S. 139 an) přetrvávajících impulsů vlastního zveličeného Já. Toto prolínání tak neumožňuje pacientům u sebe rozpoznávat narcistní pozici a rovněž je to vede směrem k celkové dezorientaci a nespokojenosti (chronickým stavům úzkosti), neboť při tako-

vém psychickém procesu jde o návraty směrem do osobní minulosti a sebekonfrontaci s elementárními znaky své psychiky. Tedy, jinými slovy, dochází k přepracování vnímané reality tak, aby vyhovovala narcistnímu způsobu jejího uchopení. V kontaktu s terapeutem, např. podle Kohuta dochází k momentu, kdy narcistní pacient všechnu svoji primární sebeidentifikaci (tj. pudově charakterisované impulsy) zhodnocuje socio-biologicky (tamtéž, S. 139), a veškerou svoji prožívanou skutečnost vyhodnocuje na jedné straně jako společenský, nebo interpersonální problém, a v dalším do něj vnáší celé smetiště eroticko pudových konstruktů; na straně druhé v nekonečné řadě zájmů pak přeobsazuje jednu psychickou veličinu za druhou (např. tím, že si idealisuje objekty zájmu, ale žádný z nich se vlastně neukazuje, vždy po nějakém čase, dostatečně optimální, vždy se najdou nedostatky...). Narcismus je napojen na perfekcionismus a minimalismus. Je to svého druhu obranný mechanismus (*Abwehrmechanismus*, 139), jenž má podobu a sílu přenosu (*Übertragung*). Tato projekce je ostatně u všech pacientů s duševní poruchou vždy považována za natolik významnou, že se z ní nakonec stane vědomí, že to je realita sama. Přitom v té nejobecnější rovině vlastně stále běží jen o specifický druh *prožívání* a *jednání*. Jsou však tyto psychické stavy mučivou masáží duševního stavu, neboť znovu a znovu z nich pacienti vystupují a opět z jiných stran jsou do nich hnáni neodolatelnou silou. Narcismus je psychický stav, který je možné vyhodnotit jako povahový rys, jestliže se jej nedaří terapeutickými prostředky zcela zlikvidovat a pro pacienta je nutné, některou jeho část nadobro přijmout, naučit se s ní žít a v co možná nejnepatrnější formě nechat vstupovat mezi sebe a realitu. Stejně jako chronická úzkost, deprese nebo panické stavy je i narcismu totální duševní tyraníí (tamtéž, S. 140). Jako taková je řešitelná trpělivým sebezpoznaváním a sebevyváděním z pocitu „jásky“ patologické

vyjímečnosti. Přeprocováváním obrazu sebe sama, do kterého se narcistní pacient zamiloval, co by výhradního objektu zájmu, musí splňovat jednu podmínku, a to mít možnost porovnat, že vedle sebeuchopení, existuje ještě seberealizace. Sebeuchopení se opájí pasivitou sebevzhlížení, seberealizace se neochotně konfrontuje s realitou podle potřeb reality, vystupováním, opozicí vůči ní.

Nyní se rozhlédněme kolem sebe a porovnejme si výše popsané také se sebou samými. Okamžitě spatříme, že narcistní pozice je ve skutečnosti jednou z nejčastějších duševních variant vedoucích až do patologie v rámci mezi-osobních kontaktů. Třeba taková ješitnost. Nenechat si zkřivit vlas, nebýt rozpoznán ze špatnosti a přitom špatné věci dělat. Kolik úsilí musí být vynaloženo, aby sebeobraz pro naše okolí zůstal neposkvrněný! A i když se to začasté daří, kolik i přesto zůstává prostoru k hloubání, zda nějaká a většinou jen námi pozorovatelná maličkost, neunikla a není nyní součástí myšlenek nebo dialogu tam, kde nemůžeme zasáhnout. Tak zvaná anticipační úzkost, projektovaná z narcistní pozice (neselhat, nebo nebýt ponížěn nějakým druhem nevědomosti, za níž by se nám okolí mohlo třeba i vysmívat) stačí k tomu, že se člověk v předjímací slabé chvílce rozhodne učinit krok, kterým celou situaci ještě zhorší. Tak zvaná *ochranná opatření*, dělají z našich osobností pře-důsledné bytosti, a to jen proto, abychom se s výdechem mohli věnovat nějaké jiné činnosti. Mnohdy však je, pro narcistně zbytnělý subjekt zaměstnanost těmito ochrannými opatřeními natolik dynamická, že se nakonec vskutku jen obtížně realizuje v životě takového člověka cokoliv uspokojivě uvolňujícího, když napětí z těchto pohnutek nedovoluje existovat klidně a s nadhledem. Narcistní patologie nutně pak souvisí i s tím, že jsou např. špatně, vzhledem k psychickým a fyzickým možnostem jedince, voleny jednotlivé cíle, nebo je tzv. *reálné Já* (S. 215) až příliš důsledně vystavováno sebekontrolé.

PETER SLOTERDIJK
„KRITIKA CYNICKÉHO ROZUMU“

Mnohokrát opakovaná věta, která si našla své místo také v prvních Marxových textech (*Bída filosofie* 1847) se z jiné strany vnucuje opět, a sice, že: „*filosofie se nachází v krizi*“. *Friedrich Nietzsche* a po něm zejména *Martin Heidegger* shodně předjímají krizi myšlení, krizi filosofie jako ztrátu dosahu lidského rozumu k vlastním počátkům. Tímto odcizením se vlastní původnosti nastává tak nový obrat. Jestliže člověk přestává rozumět vlastní původnosti, co potom s ní? Přebývá a obtěžuje, proč se k ní tedy vracet? Nabýváním všeobecného povědomí, že taková okolnost se dotýká většiny, stane se nakonec filosofie tématem pro výsměch. Jak by ne, když popřít filosofii je jednodušší, než-li se s ní popasovat v rozumném hledání nového řádu. *Pustá a nehostinná krajina průměrnosti* (Nietzsche, Heidegger) na sebe strhává pozornost, rozšiřuje se, roste a rozlévá všude kolem. Další generace jsou od jejího vlivu již natolik vzdáleny, že nakonec přichází to nejhorší, co se filosofii v jejím dějinném ethosu mohlo přihodit: výsměch! Kdo myslí, kdo filosofuje, je hoden posměchu.

„Filosofie umírá už jedno celé století, ovšem nepodaří se jí to, dokud nesplní svoji úlohu. Její odchod se bolestivě natahuje. Tam, kde neupadla na úroveň obyčejné správkyně myšlenek, vleče se v probleskující agónii a vzpomíná si, na co celý život zapomínala. Z očí do očí vlastnímu konci chce být čestná a vyzradit svá poslední tajemství. Přiznává, že velká témata nebyla úplně pravdivá a představovala únik před realitou. Žádný z jejích pěkných, ale marných rozletů ducha – bůh, univerzum, teorie, praxe, subjekt, objekt, tělo, duch, mysl, nicota – se v zásadě nevydařil. Všechno jsou to substantiva pro mládež, outsidery, kleriky a sociology.“ (P. Sloterdijk, *Kritika cynického rozumu*, Bratislava – Kalligram, 2013, str. 13)

Pokud bychom v tomto ohledu chtěli být důslední, museli bychom jít až k Hegelovi, který už ve *Fenomenologii ducha* (1807) považuje svůj systém, založený na rozpracování *filosofie ducha* za dovršení veškerých předcházejících dějin evropského myšlení. Na těchto ukázkách je tak patrné, že **člověk se zbavuje námahy myšlení**. Co je ovšem na celé věci nejtragičtější, tak potom výsledek sám. Toto odmítnutí podstupovat námahu myšlení totiž doprovází ještě hrozivější moment: **člověk se vzdává reality!** Oč více se však realita nutí oknem zpět, o to více člověk nezvládá její nároky. Toto vše má svůj původ dnes již v postupném zapomínání na realitu, v sebeoddálení od reality a tím i propadání vlastním, lidským světům v domění, že právě ty jsou údajně realitou samou. Realitou se člověk cítí zaskočen, převýšen. Je proto nutné jít proti ní. Zejména cynickým zlehčením její vážnosti s níž na nás klade nejdén úkol, jakými jsou např. řešení, hledání východisek, osobní zájem a zaujatost, odpovědnost, individuálnost, poctivost... Cynický rozum toto vše, ovšem snižuje a umrtvuje. Plodíme tak své vlastní psychopatologie; závislosti na očekávání, že nás někdo, něco z vnějšku zachrání. Nikdo a nic nepřichází. Zůstáváme sami. Frustrování z latentně zející pravdy sami sebe vkládáme do tzv. božích rukou, nebo nadějných alternativ sahajících od hvězd přes číselné kódy a věštící koule, až k rýhám na dlaních rukou v domění, že toto, onou nadějí tak vskutku jest. Nikoliv, naděje spočívá pouze a jen v přijetí reality a poctivosti námahy myšlení! Jakýkoliv odklon od reality a ochoty myslet vhání člověka do těsného prostoru vlastní subjektivity, v níž si projektuje své fantasie, vydávajíc je, posléze, za cosi vnějšího. V chronické úzkosti obhájit tyto své, jinak marné pokusy o navázání kontaktu s bytím, přeskakuje z nálady do nálady, napětí střídá pocit zklamání, dodávání falešného optimismu upadá do skepse. To vše jen proto, že člověk přestal myslet a vzdal se reality.

Psychoanalýza má s cynismem mnohé, co do činění. Je na tom nejspíše stejně jako filosofie. Stejně jako ona, ukazuje nesmlouvavou pravdu a je námahou při odhalování založených konfliktů, a to si ještě dovoluje predikovat libido, pud, nevědomí za vlastní tvůrce lidské existenciality, nad níž jednotlivec mívá, málo kdy, racionální dohled. Nahlédnout takový proces v plném duševním zdraví je vskutku nesnadný úkol. Tudíž vzhledem k zaběhnutým kolejím osvícenského optimismu, kde se rozum považuje za naprosto zásadní kritérium platnosti názoru, musel také Freud a mnozí psychoanalytici ještě i dnes, čelit výsměchům, pohrdání, neboť něco tak iracionálního a vzdáleného dobrým mravům, jako je potřeba slasti, nemůže přeci určovat to, kým člověk ve své podstatě jest. Jenže psychoanalytický model osobnosti je stejně tak reálný jako realita sama. Její kostýmek ovšem každému nepadne, protože je ušitý z toho, co obsahuje zápor: *nevědomé pohnutky*, které vychází z potřeby *naplnit pocit slasti* a odolávat *pocitu nelibosti*. Svůj cynismus ovšem současná doba dovedla ad absurdum, protože vyprofilovala právě kritérium slasti do nekonečných kliše moderní zábavy a soutěživosti, počínaje *Deseti stupni ke zlaté*, až k dnešním kulinářským alotriím snad již ve všech sdělovacích prostředcích. Pudovost libidinósních forem je tu psychoanalyticky zachytitelná. Na jedné straně soutěživost opřená o autoerotická, zejména orální témata (vaření), a na straně druhé forma kulturní, sublimované sexuality, jako např. *Milionář*. Negativní a do oblasti análních destrukcí spadají potom *Výměna manželky*, nebo dobrovolné uzavírání skupiny lidí do prostoru a sledování jejich chování s uměle navozovanými konflikty. Cynismem je zde již jen potřeba vyvolávat sledovanost pod záminkami jakési vyjímečnosti a potřebnosti a nakonec sledování samo, které ve společnosti navozuje normu hodnou snad i k tomu, aby se kolem takových nesmyslů mluvilo, či jinak, aby se zaměstnávaly hlavy průměru. Fa-

lickou podobu kulturní sexuality definitivně v současnosti završují masově rozšířená pornografie, nebo hojně diskutovaný literární brak: *Padesát odstínů šedi*. Všechno to do sebe zapadá. Zdvižené prostředníčky politiků v parlamentu, nebo jejich hrubá verbalisace na stranu jiných, šikana ve školách, přebírání mužských rolí ženami a obráceně, málo peněz na zdravotnictví, protože socha za statisíce nebo i miliony na náměstí je důležitější. Bavit se, ale hlavně nemyslet. A když myslet, tak jen do té míry, která bude přinášet úlevné možnosti nikoliv života, ale přečkání v pasivitě, tedy zejména v tom, že se budeme dívat na konání druhých. Svět se stal latentně i otevřeně agresivním, stal se výsměchem poctivosti bytí. Psychoanalýza zná odpovědi! *„Moderní mediální civilizaci ovládá atmosférická směs kosmetiky, pornografie, konzumenství, iluzí, závislosti a prostituce, pro kterou je typické odhalování a zobrazování prsou. Svět výrobků jakoby se už bez nich ani neobešel. Všichni cynicky spekulují s reflexy závislosti druhých. Prsa jako univerzální ornament kapitalismu provází všechno, co se tváří jako život a probouzí přání.“* (Tamtéž, str. 205 až 206) Sloterdijk jen o kousek dál, za tímto odstavcem vyjádří dokonání celého obrazu, když shrne jednoznačným: *„současně dráždit a frustrovat“*. Tento model psychoanalýzy zná velmi dobře. Je přímým motivem neuroticismu. *Něco chtít vyjádřit a současně to potlačit*. Na tomto určení se zakládá každá duševní porucha. Dynamika potřeby něco vykonat a dynamika současně něco potlačit je kritériem toho, zda se jedná o prostou úzkost, nebo obsedantně-kompulsivní poruchu, případně, nemohu-li už jinak, tak potom i vytvořit si vlastní psychotickou „realitu“ (blud a halucinace schizofreniků). Plýživá nenápadnost ze stále dodávky těchto impulsů obsazuje všechny naše aktivity a jsou rozlitym mořem cynismu. A nejsou to jen prsa, Sloterdijk pokračuje: *zadky, prd, hovno (odpad), genitálie...* Chtělo by se tady možná někomu zvolat: *už dost!* Jenže

my tu nejsme od toho, abychom někoho ušetřili, stejně jako společenský marasmus, založený na cynismu, si servítky také nebere: „*Díky své agresivně vtipné stránce však cynismus zároveň představuje metodu hromadění slasti; a to v sedmi ohledech: cynik se výstižnou poznámkou dočasně zbavuje pocitu viny; zlost druhých jej baví...; umí si vychutnat vlastní exhibicionistickou tendenci; cynismus je metodou dystancování; narcistickou slast vyvolává obdiv vlastních duchaplných výroků; nakonec, vtipy jsou vtipné samy o sobě; a celkem na závěr, cynik si odreaguje vlastní infantilní tendence – čímž se myslí megalomanské fantazie raného dětství, «anální» sklony a raná sexuálně-cynická zlost vůči matce poběhlici, vyjádřená všeobecněji, jízvami starých oidipských komplexů.* (Tamtéž, str. 528)

Co je však na cynismu, tolik rozšířeném v jakékoliv oblasti života lidí je to, že právě tímto svým rozsahem vnáší do morálky představu kritéria obecné platnosti. Současnost je tedy cynická fetišem sebezprostředkování, kde to, co může být jakkoliv sníženo, sníženo je, neboť takto je odstraněno nebezpečí z námahy myšlení a nutnosti podstupovat námahu přijímání reality v osobní odpovědnosti. Cynismus tak vyjadřuje kolektivní nevědomí (*Jung*), jeho průměr, v němž nakonec mohou všichni zúčastnění sdílet jeden druhého, a v skrytu ostrou kritikou podjímat dobré snahy tam, kde se ještě někdo snaží a vybočuje.

Jeden cynismus ovšem můžeme považovat za přijatelný: je to umění. Pokud by umělec přestal být cynický, jeho dílo by ztratilo půvab. *Picasso* byl cynický až - až, a kam to dotáhl?! Jiný cynismus nabízí *Kubka*, nebo *Mozart*. Jsou to cynismy jako hry. A přesto vypovídají o své době s předjímajícím ohledem. *Toulouse Lotrec* maloval hlavu koně stejně dobře jako plakáty bordelu a děvky. Umění je cynické. Také život umělců bývá nejčastěji cynický i když pracují s nejvyšším vypětím sil a vážností. Dokonce se dějiny o své umělce starají cynicky, např. vyšší aukční ceny.

JÜRGEN HABERMAS „PO-METAFYSICKÉ MYŠLENÍ“

Další kniha, která se stala předmětem zájmu ke zde komentovanému výkladu v nadpise našeho zaměření o *psychoanalýze v současné epoše krize myšlení*, zasáhla do dějin moderní filosofie zásadním tématem. Ve svém obsahu (celkově 285 stran textu i s rejstříkem), se věnuje třem okruhům: za prvé – rozpracování otázky, jak je to s budoucností metafysiky a zejména, je-li návrat k metafysice vhodnou součástí dnešní filosofie; za druhé – zda v těchto souvislostech, kdy je voláno po větší praktičnosti filosofie již bylo dosaženo jejího pragmatického obratu; za třetí – jak chápat postavení metafysiky v dnešním průběhu událostí, zda je její místo výsadní, nebo se k nám přiklání pouze jako kritika myšlení, či kritické myšlení? Z hlavních postav, které jsou autorem analysovány to jsou: *Kant, Searle, Mead*; tedy filosofickou tradicí jednoho z největších myšlenkových obrátů vytvořeného *I. Kantem*, poměřované sociologické teorie amerických odborníků, a to vše samozřejmě pod vlastním názorovým dohledem *J. Habermase*. Zůstává otázkou, jak v těchto souvislostech s předloženými tématy souvisí psychoanalýza a její práce s duševním utrpením současných lidí? Tuto odpověď se pokusíme z předloženého nástinu *Habermasova* výkladu odvodit.

Vcelku trefně *Habermas* začíná otázkou, jak moderní je vlastně současná filosofie, když se trvale odvolává na tradice? Které tradice to jsou? Předně ty, které nám tvoří vhodné přemostění, díky němuž se budeme moci dostávat hlouběji do dějin myšlení. Pozitivismus, marxismus, Hegel. Kritickým rozpracováním toho, co bylo jimi samými z historie vyňato a v dogmaticky pokriveném ohledu interpretováno a co si vybudovalo zdání jistého místa v tzv. moderním myšlení (jako novodobá tradice). Nikoliv tedy pojmové zachytávání jsoícího, ale jeho přeinterpretování, podobně, jak tomu původně chtěl *Hans – Georg Gadamer*.

Tuto tzv. tradici je už zapotřebí změnit. Hegelův duch již dávno dohrál svou roli, pozitivistické teze o jistotě faktu se rovněž mívají svým významem a marxistická sociologie selhala na celé čáře. Obratem se tak může stát pouze to, že člověk myslí a vše, co mu myšlení přináší nezakonzer-vovává, ale nechává běžet na své ose výskytu. Příkládáním významů a jistot myšlenkovým operacím a jejich výsledkům člověk ztrácí svobodu. Jak dosáhnout takového obratu? Sebereflexí! Myslící rozum je rozum pouze pozorující, nahlížející to, že něco jest. Paradigmatem se zde může stát „*vědomí - určené k filosofii jazyka*“ (J. Habermas, *Nachmetaphysisches Denken*, Frankfurt am Main 2013, S. 15/ Erste Aufl. 1988). Vyjasňování obsahu pojmů v dialogu, a při tom tak neupadání do předem vytvářených rámců má umožnit rozvoj nedogmatické filosofie, zabředávající do dříve postulovaných témat, točících se kolem nic neříkajícího sebepřesahování. Po-metafyzické myšlení se tak může tímto novým sebeurčením stát objektivně dynamickým. Sebeřesahujícím se v myšlení stává potom jen to, co je člověk schopen ze sebe, ze subjektu, nahlédnout jako hypotézu s časovým určením, tedy jen s takovým intencionálním zaměřením, kam reálně, vzhledem ke své zkušenosti dohlédne jeho schopnost sebenazírání, konfrontovaná s vnější skutečností. Toto rozumné setrvávání v reálných možnostech svých schopností, vytváří podmínky pro sebeurčení pouze v tom, co jest nastalé a odmítání nevhodné konstrukce tam, kde se jedná o pouhou fantasmii.

Psychoanalýza ve skutečnosti tento krok udělala jako první. Odmítla pojmovou spekulaci popisu rálého a vsadila pouze na to, co jest. A pokud se na místo sebereflexe (*Já*) dostává to, co přesahuje rozumnou míru bytí subjektu (*Ono*), vzniká tak konflikt s průnikem do patologických symptomů, neboť rozum se i přesto, že je oslaben navýšením libidinósních potřeb, domáhá alespoň nějakého dílu spoluvlády na motivech a rozhodování – *štěpené vědomí*.

Tudíž se nebudeme zdráhat říci, že psychoanalýza je první, svého druhu systém, nastavený a rozvíjený v modu po-metafyzického myšlení. Freudovy bylo ze strany kritiků jeho terapeutickému přístupu vytýkáno, že se snaží léčit „*pouhým mluvením*“. On sám velmi dobře věděl, že oslovováním myšlenek získávají pacienti s neurotickými poruchami schopnost přístupu ke skrytým, nevědomým motivům vlastního chování. Všechny tyto okolnosti jsou pro nás nyní nadmíru důležité. Analýza jazyka a řečových struktur se ve Freudově době staly paradigmatem vědy. Konečně *Edmund Husserl*, *Ludwig Wittgenstein* a po něm i *Martin Heidegger s Hansem - Georgem Gadamerem*, na tomto určení, každý po svém, postavili základy nové filosofie. „*O čem se nedá mluvit, k tomu se musí mlčet*“ (*L. Wittgenstein, Traktát logicko-filosofický*, Praha 2007, str. 83). A nevědomí mlčí, protože nemá ke svému obsahu verbální dosah. Pacient se k němu musí dopracovat namáhavou cestou asociací, výkladem snů, nebo emočně laděných expozic (abreakcemi), uvolňujících napětí z přetrvávajícího, dynamicky dráždivého systému založených konfliktů, které doposud nebyly odreagovány a tímto terapeutickým (psychoanalytickým) postupem (metodou) k nim naopak pacient získává opětový, vědomý náhled a slovní dosah. Potom i motivy způsobu chování nabývají nových, ulevujících a ozdravných forem. Člověk bez možnosti hovořit, vyjadřovat se (řečí může být jakákoliv forma sdělování), nabývá frustrace, atd. Jsme zde díky *Habermasovi* svědky prolínání kulturně vědeckých témat, jejich provázanosti, komplexnosti. Jednu kapitolu proto věnuje otázce: „*Komunikativní versus strategické jednání*“ (*Habermas*, S. 68 an). To vše jsou po-metafyzické výkony myšlení v moderní filosofii. Vypojovat se ze závislosti na tradici a interpretovat přítomnost z dostupných komunikačních (komunikativních) zdrojů. Opět pragmatismus. Filosoficky a psychoanalyticky pracovat na tom, aby se přítomnost odhalo-

vala pouze z toho, jak je možné ji oslovovat porozuměním smyslu slov, která tady a teď používáme k naplnění potřeby chovat se, pro daný okamžik bytí, jemu odpovídajícím způsobem. **Člověk si tedy své bytí v existenci jsoucn musí umět vykomunikovat.** To je onen prostor, v němž současná filosofie nabyla nového sebevědomí i když se jedná o fragmenty, které byly formulovány v první čtvrtině dvacátého století. Psychoanalýza a behavioristická psychologie měli k praktickému obsahu a naplnění těchto požadavků, vždy nejbliž. Proč? Protože nemetafysické myšlení akceptuje interpersonální existenci, která vychází ze sebe samé, podržuje si svoji autonomii a v její perspektivě hodlá naplňovat vše, co se jí má, nebo bude, kdy v životě dotýkat. Pouze v těchto souvislostech člověk nejrůzněji *přebobrazuje* své motivy jednání, vytvářením sublimačních forem (*S. Freud*), které pochází z hloubky jeho potřeb nevědomého naplnění libidinósních zájmů. Tady ovšem nastává první obtíž. Ať se člověk snaží myslet jakkoliv moderně, tak konflikty na sebe strhávají pudové zaujímání postojů, neboli potřebu dosáhnou např. v komunikačním sporu uznání, což je právě druh sublimované slasti (libida). Nemluvě o tom, že v souvislosti s nejrůzněji se odvíjejícími okolnostmi, stran celospolečenských (politických) nebo mezikulturních vlivů, se taková potřeba dosažení pudového pocitu slasti, může již odehrávat také na úrovni válek a terorismu. Takže, jednání zapříčiňované z těchto základů je pouze jinou formou komunikace, odrážející zcela momentální potřebu v její nezadržované seberealizaci, která je patrně prostá sebereflexe provázané s altruismem. Ego-narcistní pozice, na místo klidné vykomunikovatelnosti postojů a norem, převzala vládu a prosadila se. A to je, bohužel, její zcela nejpřítomnější verze.

Nekoncepční filosofie, její „*netematické vědění*“ (tamtéž, S. 86) vrací současného člověka někam na počátek, je to krok zpět s frustrovanou otázkou: Jak žít? Co oslovit?

FREDRIC JAMESON
„POSTMODERNISMUS. NEBOLI KULTURNÍ LOGIKA
POZDNÍHO KAPITALISMU“

Nejlépe bude, pokud si dnes často užívané slovo „postmodernismus“ ze začátku upřesníme podle definice samotného autora knihy: *„Pojem postmoderny můžeme nejlépe chápat jako pokus o historické promýšlení přítomnosti, která zapoměla, co je to myslet historicky. Postmoderna pak buď (jakkoli pokřiveně) vyjadřuje (expresses) určitý nepotlačitelný hlubší historický popud, anebo tento popud potlačuje (represses) a odvádí jinam – podle toho, který z pohledů na tuto dvojnáčnost je nám bližší.“* (F. Jameson, *Postmodernismus...*, Praha 2016, str. 7) Postmoderní způsob myšlení je tedy myšlení v neodpovědnosti, je to myšlení, kde vědomé vyjádření myšlenek, *„spočívá v podstatě ve výčtu změn a modifikací“* (tamtéž). Touto pouhou „registrací“ okolností nemůže člověk současnosti projít hlubší sebereflexí. Uměle udržován na povrchu popisu, tráví člověk proto veškerý čas jen hledáním a evidencí. Empirismus moderny se změnil na zjednodušující floskuli, která je na víc tak vehementně vyžadována při popisu i jinak složitých a v zásadě hlubokých vědeckých, filosofických a psychologických (psychoanalytických) fenoménů, že se veřejnost už ani neobává stydět za požadavky ještě důslednějšího zjednodušování, kterému mělcí popularizátoři svými interpretacemi ochotně vyhoví. Tu a tam, je dosaženo tímto způsobem až emočně laděných forem „obecného“ poznání, které si najdou dokonce i své hrdiny vynášené do nebes. Rozšiřuje se rádobý vzdělaná populace v obecných znalostech, od nichž však, až na výjimky, nikdo není schopen postoupit dál. Je to proto, že se obsah takového poznání stal pouze zprostředkovaným a nikoliv osobním vlastnictvím, pocházejícím ze své vlastní tvůrčí dílny. Nezbývá, než se vzájemně plísnit; protože všichni vládnou tímtež věděním, je zapotřebí se překřikovat právem na je-

ho vlastnictví. Hrůza, jestliže někdo tento způsob „argumentace“ nazývá „sporem o princip“. A stejnou floskulí je rozšířený jako nemoc názor, či postoj těch, kdo již dávno zapoměli myslet, že je teorie nezajímá, protože se prohlašují za „praktiky“. Psychoanalytické čekárny se potom plní jednotlivci, kteří z pocitu marnosti života kladou terapeutovi naivní dotazy, co by jim doporučil, aby se v životě mohli pohnout dál? Při zjištění, že se jedná o tohoto „praktika“ pak přichází to nemilé, a sice, přijmout námahu myšlení, rozšířit encyklopedickou vědomost, protože tam, kde se chováme výhradně prakticky a pouze z tohoto východiska chceme směřovat ke své budoucnosti, nelze ničeho dosáhnout, jestliže v hlavě není materiál (most), který by měl schopnost přinášet nápady. Stejná mělkost přichází v okamžiku, jestliže „to někdo zabalil už ve třiceti“ a prohlašuje o sobě, že má „vysokou školu života“. Toto jsou dopady současného postmoderního uvažování, tupě kráčejičího do nicoty, prostředky tzv. zobecňování. Odcizení se zde rovněž uplatní, a to v nejrůzněji splácaných *narrativech* (tamtéž str. 444 an) tj. popisech a příbězích, počínaje televizními seriály a konče soutěžními pořady; člověk se v tomto režimu masáže nemusí zabývat sebou samým, příběh je mu předložen z vnějšku.

Veškeré toto hromadění „povrchového názoru“ se vzdalo zájmu o udržování kontextu. Nic, než-li už dříve psychoanalýzou zachycený způsob „chybného úkonu“ tento problém není: „vyjádřit“ (expresses) versus „potlačit“ (represses); vyjádřit pouze to, co se aktuálně nutí jako potřeba a potlačit to, co by její naplnění mohlo oddálit, nebo dokonce zmařit. Posmoderní myšlení je, rozpoznáno tímto úhlem pohledu, myšlením kontrárním. Dochází jím přesně k tomu, co Sigmund Freud nazval: „křížení úmyslů“. Jedním úmyslem je žít bez zátěže povinnosti (např. uvažovat v odpovědnosti a kontextech, nést tíhu za vlastní rozhodování) a na straně druhé, reflektovat nutnost při-

způsobovat se prací na sobě samém měnícím se podmínkám života, snad ve všech oblastech. Současný sociální status dovoluje široce uplatňovanou anonymitu. Každý se může uschovat za davem. Každý se může pouze bavit. Vše je dovoleno, vše je legitimní. Realita a myšlenkový konstrukt se ovšem neseťkávají ve svém původním založení, jakým vždy bylo: *intellectus adaequatio ad rem* (shoda myšlení s věcí). Touto věcí může být třeba už jen to, že myšlení vyhledává v poměru k jakékoliv realitě maximálně rozumné přístupy. Této *rozumné stránky věci* se člověk vzdal. Chybný úkon je patrný. Vysoká míra tvůrčí aktivity zaměřené na ulehčování každodenního života, vytvářením nových technologií, na straně druhé masivní nárůst psychických poruch z nezvládnutí obsáhnout volný čas smysluplným konáním. Existenciální nuda křížená úmyslem žít. Člověk nežije, protože se ocitl v nekonečném bludišti nároků, jimž připsal vysoký stupeň důležitosti. Jsou to nároky úzce vázané na sociálně-kulturní bytí. Sečteno a podtrženo, problémem postmoderního myšlení je, že člověk dosáhl ztráty vlastní přirozenosti. A to je něco, čemu se nevědomě vzpírá, když požaduje východiska v tom, co má poskytnout její (tedy oné *přirozenosti*) rychlý návrat. Jenže člověk žije jí navzdory. Jeho smyslem emancipace je nutně právě to, že se nestává jedincem, který obrací svoji pozornost k jeskyni a tlupě, ale k popření této své vazby. Čím více se člověk od tohoto svého založení vzdaluje, tím více nevědomých impulsů ve své postmoderní kultuře jeho psychika obsahuje, neboť se rozšiřují okruhy, které jsou vytěsňovány a stejně tak je jim usilovně bráněno, aby byly zvědomovány. *Takto vzrůstá celospolečenský neuroticismus. Něco potlačit současně s úmyslem, něco vykonat.* Vznikl paradox „*struktury s dominantou*“ (podle L. Althussera; in F. Jameson, tamtéž, str. 21). Na těchto paradoxech je ostatně vystavěna postmodernita v literatuře, dramaturgii, architektuře, ale i filosofii (Jacques Derrida).

Postmoderní myšlení je z podstaty myšlením konfrontačním. Téměř jakoby už neexistovalo přirozené pozitivno. Všudy-přítomné napětí, vyvolávané a udržované zrychlujícími se cestami komunikačních prostředků ochotných zpřístupnit komukoliv a na kterémkoliv místě naší planety informace o tragédiích, nebo mnohdy i jen způsobem interpretace nafouknout banální problémy, nemůže nechat zvědavost člověka bez vlivu. Člověk přirozeně pátrá po *tematických hlediscích* (tamtéž, str. 126). Mít téma k přemýšlení, k uplatnění vůle (třeba i jen jako plán), mít téma vůbec znamená nestrádat prázdnotou. Člověk si plány (viz projekty – *Sartre*) dotváří svou vlastní schopností nabývat pocitu smysluplnosti. Je to plně racionální, sebevědomý způsob seberealizace. Plán a jeho uskutečnění představuje také svobodu. Nebo i jinak, plán a jeho uskutečnění vyjímá z celku světa tu jeho část, která mi patří, neboť uskutečněním plánu si na jistou část světa mohu činit nárok: toto je můj svět, svět v němž se seberalisuji Já a nikdo jiný. Obranou této mé realizované vůle je potom dále se zabývat. Nebezpečí obsazení jiným subjektem je, vzhledem ke konkurenci vysoké.

Volným přecházením z jednoho tématu k druhému tak ukazujeme, jak se to s postmoderním myšlením má. Není mu již nic cizí, svaté. Všude má pocit, že může zasahovat, že může do všeho mluvit. Postmoderní myšlení si nejvíce škodí právě tím, že je mnohomluvné, mnohovýznamové, nejisté, nepevné názorem a schopné totéž, co bylo ještě před malou chvílí potvrzováno a vynášeno, tak v témže ohledu, jen z jiné strany, verbalisovat jako předmět té nejtvrděší kritiky. Svoboda myšlení se obrátila v nezodpovědnost myšlenek. Člověk už se totiž dávno přestal stydět za to, že jej některé myšlenky, byť i jen napadají.

K čemu všemu je zde platná psychoanalýza, když transparentnost myšlení, sama sobě, odpovídá na otázku, co je problémem současného neuroticismu? Ano, je to

způsob myšlení a s ním také způsob zacházení s myšlenkami, způsob, v němž emoce dorovnávají jejich mělkost v domění, že jsou jejich právoplatnými dědici. Aby se člověk vzdálil všem těmto pravdám, vymyslí nakonec *Star trek*, *Vesmírnou odyseu*, *Hvězdnou bránu*... Vymyslí vlastně cokoli, aby obranným mechanismem popřel sebe sama, aby se zneviditelnil ve své přítomnosti. Přibylo markantně pacientů, kterým se ve snech zjevují jiné světy a všelijaké tomu fantaskní obrazy i s příběhy. *Jung* je předpovídal v archetypech o UFO a vesmírných civilizacích. Co z psychoanalytického hlediska znamenají? Přenesení odpovědnosti za vlastní nedostatky jinam, do mezihvězdného prostoru. Projekce nejvzdálenějšího je ve skutečnosti sebeprojekcí, tedy projekcí toho nejbližšího. Potom už je jedno, zda jsou to dobrodružné výpravy kamsi za moře na neznámé ostrovy (*Robinson Crusoe*), nebo mytologické báje o bozích, žijících na nedostupném Olympu, či utopické vize o uspořádání dokonalé společnosti aj. Všechny tyto fenomény mají jedno společné, jejich jmenovatelem je lidský rozum, vůle myslet tímto způsobem z podstaty, jakou je konat ze sebe sama, bez ohledu na následky. Každá psychoterapie a tedy i psychoanalýza je hledáním východisek z jednostrannosti myšlení, jež navozuje zkázu, patologii subjektu. Všechno to, o čem pojednávají *Jaspers*, *Kohut*, *Sloterdijk*, *Habermas* a *Jameson* jsou symptomové znaky sociálního neuroticismu, sebe sama však povyšujícího na obecnou a tedy tu rádobu správnou, či platnou normu tzv. vývoje myšlení. Člověk má nabýt pocitu a domění, že se v průběhu současných okolností, jež tu byly popsány, dokonce, snad nachází na nějakém postu evoluce.

Člověk nezpracovává vlastní rozdvojenost myslí na vědomé a nevědomé, člověk je, dle *Jamesona* tzv. „*lacanovsky*“ rozštěpen do více nesourodých, hierarchických úrovní, v nichž se opoměl rozvíjet a hledat východiska, *člověk uvízl v lenosti nepodstupování změn* (tamtéž, str. 479).

ZÁVĚR

Nyní už jen pár poznámek k dokončení záměru předkládaných témat knížky. Nešlo o to si postěžovat. Šlo o předložení souhrnu filsoficko - sociologických náhledů, které se sešly prostřednictvím komentovaných témat autorů z více stran a představily postmoderní dobu v její kritické fási. K tomu, v lidově obecném povědomí jsou závěry, které zde byly nadneseny samozřejmě známy. Jen jsme učinili povšechnou a s trochou odborného utřídění, sondu pod povrch pojmenovatelných okolností, tak jak jsou uchopitelné kulturně psychologickými (psychoanalytickými) možnostmi bez toho, abychom svoji výpověď opírali o pouhé – Ne! Vzdělávat se k tomu, abychom dokázali své argumenty k odmítnutí opřít o reálná fakta spojená s kulturními vlivy společenského života, v němž se pohybujeme z nás dělá jedince s určitým typem vzdělání a nikoliv jen emočně nabuzené „odmítače“, kteří už zapoměli na to, že je zde mnoho, a vlastně většina toho, co je pozitivní a podporující kvalitu přítomnosti.

Jacques Lacan (1901 – 1981), jedna z pozitivně nejkontroverznějších postav současné psychoanalýzy, představil v roce 1949 a potom 1953 dvě své studie (přednášky) pojednávající o zrcadle dějin a člověka (čes. pod názvem: *Imaginárno a symbolično / Imaginare et symbolique*, Praha 2016). V první studii se věnuje popisu toho, co se odehrává v hlavě dítěte, když samo sebe sleduje v zrcadle a jak tyto impulsy ovládají jeho vývoj sebevědomí? V druhé studii se zaměřuje na imaginaci, kterou nutně obsahují slova, jimiž popisuje dva světy, vnitřní a vnější. S touto výbavou člověk vchází do života. Nutně se, podle *Lacana*, na tomto podkladě utváří hodnocení všeho, s čím dále přicházíme do styku. Nevědomé impulsy získané pozorováním sebe sama, coby druhé bytosti, odosobňují jeho pozdější přístup k realitě, opět neosobní, protože základem sebezpozorování je sebenahlížení v jinakosti...

*Nebát se ověřovat, zda závěry, k nimž jsme došli,
jsou stále platné.*

© Adamec Jiří

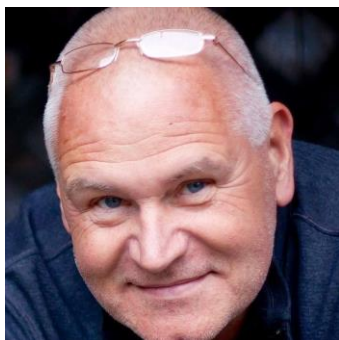
PSYCHOANALÝSA
V POST-MODERNÍ DOBĚ
Současné motivy duševního utrpení

Adamec Jiří - Filosofický seminář - Katedra teorie
Neprodejný výtisk.

2016

A6, 150 výtisků

Jiří Adamec (1957) Pracuje bez akademického zastoupení. V roce 1990 založil *Filosofický seminář – katedru teorie* v Brně, kde vyučuje *psychologii v poradenství*. Je rovněž zakladatelem *Malé university dobrovolníků* a výukového pracoviště zaměřeného na *Vztahovou terapii rodičů s dětmi*. Pravidelně publikuje.